

Hvad er middelalderisme? – Redaktionelt forord

AF EVA KRAUSE JØRGENSEN & BERIT KJÆRULFF

SLAGMARK #79
SIDER: 7-15

Middelalderen har aldrig sluppet os. Vi *drømmer* om middelalderen, som Umberto Eco skriver i dette nummer. Overalt i vores hverdag og omgivelser - om der så er tale om alt fra historisk fiktion i *Vikings* eller *The Tudors*, over episk fantasy som *Ringenes Herre* eller *Game of Thrones*, klassiske ridderromaner som *Ivanhoe*, satire som *Monty Python* eller computerspil som *Skyrim*, til middelaldermarkeder og rollespil - vækkes middelalderen og middelalderlige universer til live. Der er noget ved middelalderen, der drager os. Kaster man blikket på storslået, nygotisk arkitektur såsom Palace of Westminster, der huser det britiske parlament, eller lader sig fascinere af moderne genskabelser af Asatro, forekommer det, at middelalderen signalerer en længsel mod svunden magt og storhed uspoleret af moderniteten.

Skulle man supplere Eco, kunne man tilføje, at vi også har *mareridt* om middelalderen. Den mørke, groteske og barbariske middelalder er et yndet modbillede til vores oplysningstro, moderne samfund. I politisk diskurs er det for eksempel ikke uhørt at omtale sine fjender, eller endda hele kulturer og religioner, som 'middelalderlige'. Hvor den romantiske tradition betragter middelalderen med længsel, betragter oplysningstraditionen den med afsky. Middelalderen repræsenterer således på en og samme tid en trussel mod og eskapisme fra det moderne samfund. Fælles for vores forestillinger om middelalderen er, at de altid er filtrerede og at de ofte fremstilles med afsæt i og som kommentar på samtiden. Selv betegnelsen middelalder, altså en "mellemtid", antyder dette relationelle forhold, som en periode der altid står i relation til noget andet før og efter.

Formålet med dette nummer af *Slagmark* er at belyse middelalderen efter middelalderen, altså hvordan denne tusind år lange periode af Europas historie er blevet fortolket, konstrueret, genanvendt og sat i nye sammenhænge af eftertiden. I de seneste årtier har forskningsverdenens interesse for historiebrug, rekonstruktioner, genbrug og genfortolkninger af middelalderen fået et gennembrud med samlebetegnelsen *middelalderisme*. Med dette temanummer har vi bestræbt os på at give en bred introduktion til middelalderisme som forskningsfelt samt at åbne horisonten for dets store potentiale i skandinavisk sammenhæng på tværs af discipliner.

MIDDELALDERISME SOM FORSKNINGSFELT

Definitionen af middelalderisme er til stadig debat blandt middelalderisme-forskere. Der hersker bred enighed om, at middelalderisme betegner (gen)brug, (re)konstruktion og reception af middelalderen, men afgrænsningen af begrebet er endnu uafklaret. Uenigheden ligger ofte i placeringen af skellet mellem middelalderisme og middelalderstudier. Umiddelbart kunne det give mening at definere middelalderstudier som det, der har med den 'faktiske' middelalder at gøre, mens middelalderisme betegner post-middelalderlige (re)konstruktioner og fortolkninger af perioden. Problemet er, at dette intuitive skel ikke holder. Det kan nemlig indvendes, at middelalderstudier også producerer rekonstruktioner af perioden – uanset hvor meget objektivitet, der tilstræbes. Derfor opererer flere teoretikere med en middelalderisme-definition, der også inkluderer middelalderforskning som en underkategori (se eks. Utz, 2011, s. 109-110; Emery og Utz, 2017, s. 7). Indvendingen herimod er naturligvis, at resultatet bliver et meget bredt og udvandet middelalderismebegreb, der risikerer at blive uanvendeligt. På grund af denne definitions-mæssige uenighed vil man både kunne finde forskning, der forstår middelalderstudier som inkluderet i og som forskellig fra middelalderisme.

Slagmark har tidligere udgivet et temanummer om middelalderisme. Det var i #7 fra 1986 under titlen *En anden middelalder*. Temanummeret brugte ikke ordet 'middelalderisme', men det var alligevel genbrugen af middelalderen i nyere tid, der var emnet. Nummerets forord identificerede en ny interesse for middelalderen som modbillede, spejl eller utopi for samtiden. Denne transformation lokaliserede temareaktorerne ikke i massekulturen, hvor de mente, den tidligere var foregået, men i de historiske discipliner. De baserede deres påstand på en observation af et

skift i det billede af middelalderen, samtiden havde arvet fra romantikken og resten af 1800-tallet. Tidligere ideer om den ”mørke” eller den ”lyse” middelalder så redaktørerne afløst af en ”søgen efter en Middelalder i dens anderledeshed, som en dynamisk og konfliktuel civilisation – kort sagt en anden Middelalder” (Redaktionen Slagmark, 1986, s. 1). Slagmark #7 er et fint eksempel på den spæde fase af dansk middelalderisme-forskning. Siden har der været spredte forskningsbidrag til feltet, som dog ikke er blevet betegnet middelalderisme-forskning indtil for nyligt. Grunden til, at feltet ikke har fået en samlende dansk titel indtil nu, kan være at finde i, at middelalderisme-forskning ikke er en disciplin i sig selv, men mere et interdisciplinært forskningsfelt. Flere tidligere bidrag har således været fra forskere, der har en anden primær forskningsinteresse, men har skrevet en eller flere enkeltstående tekster om middelalderisme – eksempelvis om aktuelle, populærkulturelle fænomener – regi af deres forskning i middelalderkultur, erindringsstudier, receptionshistorie, eller lignende, uden nødvendigvis at betegne det som middelalderisme-forskning.

Den danske akademiske interesse for middelalderisme har således indtil for nyligt været noget sporadisk. Det har dog længe været et internationalt forskningsfelt, især i engelsksproget academia. Det første hovedværk inden for dette forskningsfelt regnes for at være Alice Chandlers *A Dream of Order: The Medieval Ideal in Nineteenth-Century English Literature* fra 1971, der undersøger middelalderen som et ideal for samfundsordenen i 1800-tallets engelske litteratur. Chandler forklarer middelalderisme som en reaktion på samtidige radikale sociale skift i samfundet såsom den franske revolution og den industrielle revolution. Hendes hovedærinde er at vise, hvordan engelske forfattere i 1800-tallet brugte middelalderisme til at skabe et sammenhængende verdensbillede i forsøg på at skabe mening i en kaotisk samtid. Middelalderen kommer herved til at stå som et ideal for et ordnet samfund, og denne idealisering af perioden ser Chandler som et af de vigtigste karakteristika af *the Medieval Revival* i 1800-tallets England.

Chandlers bog blev forløberen til den akademiske tradition for middelalderisme-forskning, som opstod i 1970'erne, først gennem sessioner på middelalderkonferencer og senere med hele konferencer dedikeret til emnet og et eget tidsskrift, *Studies in Medievalism*. Til at begynde med fik middelalderisme-forskningen en træg modtagelse, hvor holdningen blandt middelalderforskere gerne var, at populærkultur ikke hørte hjemme i middelalderstudier (Matthews, 2015, s. 8). Denne holdning bestod gennem 1980'erne, men blev svækket i begyndelsen af 1990'erne med udgi-

velsen af Norman Cantors *Inventing the Middle Ages: The Lives, Works, and Ideas of the Great Medievalists of the Twentieth Century* (1991). Bogen vakte opsigt ved at udfordre middelalderforskernes objektivitet og påstå, at også akademiske fremstillinger af middelalderen er betydeligt influeret af akademikerens subjektivitet. Cantor analyserede en række af de vigtigste bidrag fra 1900-tallets middelalderforskere og viste, hvordan de og deres forskning var påvirket af ikke-akademiske faktorer såsom personlige oplevelser, følelser, biologi, sociale og politiske kontekster. Pointen var med andre ord at plædere for, at vi kun kan forstå middelalderen – og andre historiske kulturer – filtreret gennem vores egen tankeverden (Cantor, 1991, s. 37). Cantor slår en pind i objektivitetens ligkiste ved at insistere på, at også akademiske fremstillinger af middelalderen er konstruktioner påvirkede af fortolkeren. At også middelalderforskning skaber konstruktioner af middelalderen betyder, at al middelalderforskning kan forstås som en type middelalderisme. Cantors bog ledte derfor til en begyndende anerkendelse af middelalderisme-forskning som et akademisk felt, da det etablerede et uomgængeligt forbindelsesled mellem middelalder- og middelalderisme-forskning.

Middelalderisme-forskningen har i sine første årtier i høj grad bestået af case-studier, men i løbet af de senere år er der opstået en større interesse for teoretiske og metodologiske problemstillinger indenfor feltet. Teoretiske og metodologiske overvejelser er dog udfordrede af den stadig uafklarede definition og afgrænsning af begrebet middelalderisme og ikke mindst af, at feltet består af mange forskellige akademiske discipliner med hver deres teoretiske og metodiske tradition. Er det så kun empirien, middelalderisme-feltet har til fælles? Nej, lyder det fra den nyeste udvikling inden for forskningen: middelalderisme-forskere har også et samfundsansvar tilfælles. Den nyeste vending i middelalderisme er et radikalt samfundengagement. Flere middelalderisme-forskere er begyndt at se det som en af forskningens vigtige opgaver at forsvare misbrug af middelalderen, som de for eksempel finder i den politiske diskurs eller i højreekstremistiske gruppers brug af vikingeikonografi. Et ærinde i en af feltets senest udgivne hovedværker, *Medievalism. A Manifesto* (2017) af Richard Utz, er netop at tilskynde akademikere til at engagere sig i samfundsdebatten og oplyse den, når middelalderen (mis)bruges til politiske formål. Denne politiske bevidsthed følges af en øget interesse for politisk middelalderisme, som blandt andet er afspejlet i Andrew B.R. Elliotts *Medievalism, Politics and Mass Media: Appropriating the Middle Ages in the Twenty-First Century* (2017), Daniel

Wollenbergs *Medieval Imagery in Today's Politics* (2018) og det seneste call for papers til *Studies in Medievalism*, hvis tema er *Political Medievalism*. Den umiddelbare fremtid for middelalderisme-forskningen lader således til at stå i det politiskes tegn på flere måder.

OVERVEJELSER BAG TEMANUMMERET

Med dette temanummer ønsker vi at udbrede kendskabet til middelalderisme på dansk grund, især i den smalle forståelse af begrebet. Smal skal her forstås i modsætning til et middelalderisme-begreb, som inkluderer alt, der har med middelalderen at gøre. Her vil vi gerne udforske decideret *brug* af middelalderen, hvordan perioden er blevet rekonstrueret med et bestemt formål, der ikke grunder sig i ren historisk interesse. Ved at skrive om middelalderisme på dansk og norsk ønsker vi naturligvis også at henlede opmærksomhed på al den skandinaviske middelalderisme, som findes, men for megets vedkommende ikke er så velkendt, som det kunne fortjene. Det er også motivationen bag valget af nummerets forsideillustration. Motivet af den middelalderistiske ridder er et af den danske kunstner Kay Niensens (1886-1957) bidrag til den amerikanske udgivelse af norske folkeeventyr *Østen for solen og vesten for månen* fra 1922 og et glimrende eksempel på skandinavisk, visuel middelalderisme. Størstedelen af nummerets artikler behandler ligeledes forskellige tilfælde af skandinavisk middelalderisme og åbner derved for det store potentiale, der er at finde her. Omvendt demonstrerer Mattias Gori Olesens artikel middelalderismens potentiale uden for en europæisk kontekst, som middelalderen ellers ofte isoleres til.

Ligesom vi ønsker at gøre opmærksom på noget af den middelalderisme, der er blevet glemt eller overset, ønsker vi også at henlede opmærksomhed på den middelalderisme, som omgiver os hele tiden. Middelalderisme er i høj grad en del af vores alles dagligdag. Tænk eksempelvis på brugen af udtryk som ”middelalderlige metoder”. Mere behøver man ikke at sige for at fremmane negative konnotationer, der trækker på vores mørke forestillinger om middelalderen. Med nummeret håber vi at lægge op til refleksion hos vores læsere over egne forestillinger om middelalderen, både kollektivt og individuelt. Middelalderen er nemlig en periode, som næsten hvad som helst kan projiceres ind i, og hvori man kan finde ethvert for- eller modbillede. En grund til denne elastiske anvendelighed findes i periodiseringen

af middelalderen. Renæssancens afskrivning af middelalderen som en mellemtid eksisterer stadig i bedste velgående. Vi kalder det stadig middelalder og har ikke givet den tusind år lange periode et navn baseret på dens egne karakteristika. Middelalderen er med andre ord stadig betegnet som en mellemtid mellem antik og renæssance.

De mange og forskelligartede forestillinger om og konstruktioner af middelalderen gør middelalderisme interessant for idéhistorien. Middelalderisme siger nemlig mindst lige så meget om den samtid, den er blevet til i, som om middelalderen. Ved at undersøge forskellige aktørers og tiders brug af middelalderisme, kan vi få indblik i aktørerne og tiderne selv. Middelalderisme kommer til udtryk i alle mulige afskygninger indenfor kunst, kultur og samfund, hvorfor middelalderismeforskningen er et meget tværfagligt felt. Det bærer dette temanummer også præg af, med bidrag inden for historie, kunsthistorie, filosofi og litteraturhistorie. Ligeledes er den nye udvikling inden for middelalderismeforskningen interessant fra en idéhistorisk vinkel. Ideen om, at middelalderismeforskere har et specielt ansvar for at oplyse samfundet om (mis)brug af middelalderisme implicerer en partikulær forestilling om formålet med forskning og forskeres samfundsrolle. Her findes forskningens og forskernes værdi ikke blot i videnskabelige fund, men i at forskerne påtager sig et politisk samfundsansvar.

DE ENKELTE BIDRAG

Vi indleder temanummeret med **Umberto Ecos** essay ”Drømmen om middelalderen”, som er genoptrykt i dette nummer fra Finn Frandsens oversættelse i Slagmark #5: *Scienza Nuova* (1985). I Frandsens oprindelige oversættelse blev det italienske ord for middelalderisme oversat til ”mediævalisme”. I dette nummer er den nu mere udbredte og danskklingende term ”middelalderisme” valgt i stedet. Ecos essay fremstår den dag idag som ikonisk for middelalderisme-forskningen, fordi det reflekterer over de mange forskellige måder, middelalderen kan genbruges på. Eco oplister, hvad han kalder ti ”små middelaldre”, som man også kunne kalde forskellige former for middelalderisme. Kategoriseringen er noget vilkårlig og taksonomien idiosynkratisk, men det er ikke det centrale. Essayets har sin fremtrædende plads i forskningen, fordi det er et af de første forsøg på at klassificere middelalderisme og reflektere over dets mange udtryk og anvendelser.

I artiklen “Det stof som middelalderen er gjort af – Om *Game of Thrones*-tapetets middelaldermediering” forfølger **Ane Preisler Skovgaard** et casestudie af en helt særlig forekomst af middelalderisme i vores samtid. HBOs episke fantasy-serie *Game of Thrones* er i de senere år blevet et uomgængeligt populærkulturelt fænomen. I sin artikel undersøger Preisler, hvordan denne tv-serie har ledt til en særlig mediering af middelalderen i form af det såkaldte *Game of Thrones Tapestry* fremstillet af Tourism Ireland. Preisler viser, hvordan genskabelsen af *Game of Thrones* gennem et autentisk middelalderligt medie, nemlig det vævede tapet, stadfæster serien som en repræsentant for det moderne menneskes forestilling om og eskapisme ind i middelalderen.

Med **Pernille Hermanns** artikel “Middelalderisme og erindring – Oehlenschläger og den nordiske mytologi” tager vi et skridt fra nutiden tilbage til 1800-tallets Danmark. Romantikken har stået fadder til mange af vores moderne grundfortællinger om middelalderen og vikingetiden. Ved at læse middelalderisme ind i et erindringsperspektiv, viser Hermann i sin artikel, hvordan middelalderen og særligt fortællinger om den nordiske mytologi og vikingetid fik en central plads i 1800-tallets populærkultur som led i dannelsen og opbyggelsen af et nationalt og kulturelt fællesskab.

Middelalderen er som bekendt betegnelsen for en afgrænset periode i Europæisk historie, og man kunne måske af denne årsag let forledes til at tro, at middelalderisme vil være et udelukkende vestligt fænomen. Som **Mattias Gori Olesen** viser i artiklen “Modernitetens *sine qua non* – Islamisk middelalderfilosofi og moderne reformisme” er dette dog ikke tilfældet. Gennem en undersøgelse af den islamiske reformisme, fokuseret gennem den egyptiske advokat og filosof Muhammad Lutfi Jum’a, viser Olesen, hvordan konstruktionen af en islamisk middelalder – der, som særligt ‘oplyst’, stod i modsætning til den mørke europæiske middelalder – spillede sammen med mobiliseringen af en anti-kolonial politisk diskurs og ambitionen om en østlig *Sonderweg* ind i moderniteten.

Tematikken om middelalderisme og politisk historiebrug fortsættes i **Karl Christian Alvestads** artikel “Middelalders helter og Norsk nasjonalisme før andre verdenskrig”. Efter grundlovsforsamlingen på Eidsvoll i 1814 tog behovet for opbygningen af en norsk nationalstat fart. Som Alvestad viser, måtte man i forsøget på at distancere sig kulturelt fra både Danmark og Sverige gribe helt tilbage til middelalderens uafhængige Norge. Fejringer og markeringer af den norske middelalder

blomstrede derfor i tiden frem mod anden verdenskrig, hvilket blandt andet har sat et fysisk præg på det offentlige rum i Norge i navngivningen af statuer, pladser og gadenavne.

Selv ikke når vi foretager en historisk analyse af fortidens middelalderisme, kan vi se os fri af at være bundet i vores egen samtid. Denne epistemologiske pointe er et vigtigt afsæt for **Lone Kølle Martinsens** artikel "På slagmarken med prins Otto – Kønsballade hos B.S. Ingemann i 1835". Med udgangspunkt i moderne queerteori genlæser Martinsen i denne artikel B.S. Ingemanns historiske roman om prins Otto ind i et queer-perspektiv. Hvor tidligere studier især har vægtet nationale perspektiver i Ingemanns middelalderistiske værker, plæderer Martinsen for at et kønsperspektiv kan levere et vigtigt bidrag til vores viden om historiske forestillinger om kønsroller, maskulinitet og femininitet.

Med **Jens Tang Kristensens** artikel "Middelalderen som politisk middel i den spontan-abstrakte danske kunst" vender vi tilbage til det politiske potentiale i middelalderisme, denne gang gennem kunstneriske udtryksformer og aktivisme. Med fokus på de tre danske kunstnere Asger Jorn, Henry Heerup og Carl-Henning Pedersen, og særligt disses bidrag til tidsskriftet *Helhesten* i tiden omkring anden verdenskrig, viser Kristensen bl.a. hvordan idealiseringen af en særlig hedengangen middelalderlig folkekunst blev inkorporeret i en samtidig antikapitalistisk, politisk kulturkamp.

Som det fremgår af det foregående, mobiliserer middelalderisme ikke blot den faktiske, historiske middelalder, men i lige så høj grad middelalderlige myter. Mytologisering tages op til behandling i artiklen "Gralen, kætterne og korstoget – Myter og middelalderisme i Languedoc" af **Trine Imer Kappel**. Som Kappel demonstrerer, har regionen Languedoc i det franske Katharland i Occitanien længe været hjemsted for en sammensmeltning af historie og mytologi. Gennem en undersøgelse af middelalderismen, som den kommer til udtryk i forskellige litterære fremstillinger af katharerne, korstogene og den hellige gral, viser Kappel, hvordan disse legender har været med til at iscenesætte en distinkt kulturel fortælling om Katharlandets særegenhed.

Temanummerets sidste artikel omhandler også nummerets ældste eksempel på middelalderisme. I artiklen "Frihed og kong Valdemar! – Politisk middelalderisme i Levin Christian Sanders Niels Ebbesen af Nörreriis (1797) og Malthe Conrad Bruuns "Niels Ebbesen. Tyrandræberen" (1797)" retter **Berit Kjærulff** blikket mod

den danske enevælde i slutningen af det 18. århundrede og viser, hvordan fortællinger om middelalderen kunne benyttes til at fremsætte en magtkritik og samtidigt undgå censur. Med fokus på Levin Christian Sander og Malthe Conrad Bruun viser Kjærulff, hvordan disses vidt forskellige litterære fremstillinger af den kongeløse tid dækkede over en samtidig politisk diskussion af frihed under enevælde.

Foruden temaartiklerne byder nummeret også på en fyldig Kritik-sektion med længere anmeldelsesessays. I dette nummer behandler **Kristoffer Granov** litteratur om fremtidens europæiske sammenbrud, **Jacob Lautrup Kristensen** skriver om dyrenes hermeneutik og **Erik Sporon Fiedler** giver en indføring i den seneste udvikling i Peter Sloterdijks forfatterskab.

Rigtig god læselyst!

LITTERATUR

- Cantor, N. (1991): *Inventing the Middle Ages: The Lives, Works, and Ideas of the Great Medievalists of the Twentieth Century*. New York: William Morrow.
- Emery, E., & Utz, R. (2017). Making medievalism: A critical overview. In E. Emery & R. Utz (red.), *Medievalism. Key Critical Terms* (s. 1–10). Cambridge, Storbritannien: D. S. Brewer.
- Matthews, D. (2015). *Medievalism. A Critical History*. Cambridge, Storbritannien: D. S. Brewer.
- Redaktionen Slagmark (1986). Redaktionelt. *Slagmark - Tidsskrift for idéhistorie*, (7): 1-2.
- Utz, R. (2011). Coming to terms with medievalism. *European Journal of English Studies*, 5, s. 101–113.
- Utz, R. (2017). *Medievalism. A Manifesto*. Kalamazoo og Bradford, Storbritannien: Arc Humanities Press.